

הצ"ו למינהו

מאת יעקב צוזמר

(מפנקסו של ישי"ש)

פרק שני: לזכרו של אפרים דוידזון

חברים לי ומודעים חשובים, ובהם סופרים ומלומדים, לא רק במדינה זו, בארצה"ב שהגעתי לחופיה בחודש אב, תרס"ד, אלא גם בכמה מדינות שבעולם, הישן וגם החדש, ולא-כל-שכן בישראל, לפני כן שהיתי כחודשיים באשכנז ובבריטניה (ובזו האחרונה פירסמתי שני פרקי מסע ב"היהודי" הלונדוני, בעריכת יצחק סובלסקי). ידידים ותיקים וחדשים לי, שאני מתכתב עמם בקביעות זה שנים רבות, חברי מימי הנוער עזבו זו התבל זה מכבר. לשנים הצבתי ציונים בעיתונותנו (ולגב באלאבאן ב"הדואר" ויעקב מלמוד ב"רמה") ואני מתכתב כבר (בעברית) עם בניהם ובני בניהם השוכנים בארצות שונות, ובהן גם בבראזיליה. מבחינה זו אני יחיד בדורי, או בדורותי...

ובין שאר ידידי (וידידות בכלל) ומכירי הרבים במדינת ישראל, שבאתי, וכא אתם בכתובים, חליפות, היו שני אחים חביבים, חוקרים ומלומדים וחוברי חיבורים, ילידי המושבה דומברובני, מחוז סורוקי, ביסרביה. דומברובני היא גם מולדת אבי ז"ל ומקום חינוכו, וגם מולדתם של שני אחי הבכירים ז"ל ומקום חינוכם. אחד מהם היה גם תלמיד ה"ישיבה", הידועה בימים ההם, בקישינב, בירת ביסרביה. אבי ר' גפתלי צבי בר' ישראל דוב, עליהם השלום, היה חברו הצעיר של השוי"ב ר' שמואל ווקף ע"ה, שהיה הסב, אבי אביהם, של אותם שני האחים המהוננים שהיו צעירים ממני, והתודעתי אליהם, בכתובים, בהיותי כבר באמריקה. אוי! גם אותם שני האחים החביבים הלכו לעולמם בחודש אחד, הוא תמוז דאשתקד (תשכ"ד). נתקיים בהם הכתוב: "וילכו שניהם יחדיו"... ואתי, הוקן שבחבורתם, עזבו לאנחות ולבכיות...*

אפרים דוידזון, היה הצעיר שבשני האחים הכשרוניים והעסקנים המלומדים. הוא חיבר את הספר הגדול "שחוק פינר", שהוא "אוצר להומור ולסאטירה בספרות העברית, מראשיתה ועד ימינו, עם הקדמה, פתיחות, הערכות ספרותיות, מראה מקומות, הערות והארות ופירושים, מאת... בצירוף רישומי לוואי מאת דוב סדן". הספר הוא פרי עבודה של שבע עשרה שנה, ומכיל יותר מן 1,600 קטעים של "יצירות כתובות במשך אלפי שנים"; והוא מחולק לששה סדרים, ו-516 עמודים. (ואגב: בטופס המוקדש לכותב הטורים, גיוריורק, מנחם אב, תשי"ב) הכתירני בכתר: "מראשתי תופשי העט ליוצאי ביסרביה". האומנם? — המנח ביקר באמריקה בשנת תשי"ב ושהה כאן רוב חדשי הקיץ. ובעוד אני מקדיש לאותו ספר כמה חדשי קריאה, נפשו של "תבן יקיר לנו אפרים" היתה תוססת ומלאה יצירה. כיבדני אחרי עבוד שש שנים לשובו אל ישראל

בספר בידוח חדש בשם "שחוק לישראל", כלומר: למדינת ישראל, הוא "ילקוט לפולקלור, הומור, הווי ובדיחה על מדינת ישראל בחזון ובמציאות, למן תקופת המשיחיות ועד העשור למדינה".

ושוב: בצירוף רשמי לוואי: "בין שחוק לישראל", מאת העילוי הגליצאי, הסופר דוב סדן, וגם בפסוק מפורש בירמיהו (מ"ז, כ"ז): "אם לא הנחוק היה לך ישראל..."

הספר נדפס "בהוצאת ספרים לפולקלור והומור — מטמונים". וחמש מלים אחרונות אלה נדפסו בתוך עיגול, שבתוכו ארגז סגור, רמז ל"מטמונים"... ילקוט חדש זה מכיל בערך 1600 קטעים, מחולקים לשני שערים המפורקים לכ"ב פרקים, המכילים הומור חדש במיוחד על מדינת ישראל, בצירוף רשימה של מקורות לאין ספור, שבהם גם "הדואר" ופיליטוני פרסקי וגם עתונים אידיים. אמנם, אפרים היה "איש חי רב פעלים" מצעירותו. הוא הורה בבית ספר, סבב לשם הרצאותיו ובדיחותיו בערי בסרביה, בוקובינה, ורומיניה. בשעה שזו האחרונה כבשה לה, לפי שעה, את ביסרביה, שרוסיה שדדה ממנה עוד בשנת 1812. ורבה של קישינב, י. ל. צירלסון, היה אז חבר הסינט הרומיני, ואתב"י, תושבי ביסרביה, חשבו בתומם, שכבר יצאו מעבדות רוסיה לחירות (קרי: "עבדות בתוך חירות", כביטוי של אחד העם ז"ל) רומניה...

וכך נשמו לרווחה יהודי ביסרביה, לשנים מועטות, עד שנהפך הגלגל-החזור, ורוסיה השתלטה שוב באיתנה על כל רחבי המדינות שגולה ושללה מאחרים לפני שנים רבות.

אפרים דוידזון פירסם זמירות ופיליטונים בעתונות היהודית שראתה אור באותה תקופה קצרה שבין כיבוש לכיבוש, והם: "אונזער צייט", "בעסא-ראבעער אָנע", "דער קאַנטשיק", "ערד און ארבייט", "פארן אידישען קינד", ו"קרמער שפיגעל" וגם ב"מאַמענט" (שבוואַרשה, פולין).

וכשחזרה רוסיה לאיתנה וכיבושה — נמלט הרוב הגדול של יהודי ביסרביה, אורחיה ופוליטי פודוליה הסמוכה, בעיקר לארץ ישראל, ובהם השו"ב ר' שפטי'ל דוידזון (בנו של ר' שמואל וואַלף שהזכרתי לעיל בשייכותו לאבי ז"ל) וכל בניו ובנותיו — לארץ ישראל ובין הבנים גם שני האחים המצויינים בתורה ובמדע: המנחתים מנחם מנדל ואפרים. אפרים המשיך בסיפורי הפולקלור בעתוני ישראל, גם אחרי פירסום ספרו האחרון: "שחוק לישראל". לפני שלוש שנים קבלתי ממנו חוברת בת 14 עמודים, בשם: "פולקלור של הימים הנוראים", עם י"ז ציורים, מתוך מאסף (שלא נקרא בשם), חוברת זו היא מעין מילואים לשני ספריו: "שחוק פינגו" ו"שחוק לישראל". עד היום כשאני מתחיל, כפעם בפעם, לסקור בהם, אינני זו מהם לכמה שעות ארוכות.

והנה אפיזודה מימי ביקורו של אפרים ז"ל באמריקה, והיא: משנת 1932 עד 1957 היה כותב הטורים רגיל לבלות את ירחי-הקיץ בעיירה "בית לחם" השוכנת ב"הרים הלבנים" שבמדינת "ניו-המפשייר", שאין מגיפת השחתת, (הי"י פיורד" בלע"ז) שולטת בה, וגם אני הייתי נענש וסובל באותה מגיפה. (עכשיו אינני מרגיש בחולשה זו...).

ובאותה העיריה הכרתי לדעת את הנדיב, הסופר והעסקן, הטוב והמיטיב לרבים, ובעיקר: בצנעה, הלא הוא מר שניאור זלמן אש (מחסידי ה"בצרף"), התושב הניו-יורקי, שגם הוא מבלה את ירחי הקיץ בבית לחם, ונתידדנו "לנצח נצחים"... בקיץ תשי"ב (1952) ביקר, כאמור, המנוח אפרים דווידזון באמריקה לשם הפצת ספרו "שחוק פיגו", ומובן שסר גם לפילדלפיה, והכרנו זה את זה פנים אל פנים, וגם כן נתידדנו "לנצח נצחים"...

והנה בהיותי עדיין, באותו קיץ, מטפס על רוכסי הרים, בסביבות בית לחם, קיבלתי מכתב מאפרים, בו הוא "מבשרנו" שלא הצליח בהפצת ספרו, וכבר הגיע הזמן שיחזור ארצה ישראל, אלא שהכיס ריק...

הצעתי "אותה בעייה" לפני מר ש. ז. אש נ"י, ואחרי מחשבה קלה מצא לה פתרון בתרומתו של מאה דולרים, ששלחתי תיכף לאפרים, וגם זיכה באותה מצווה את השופט גולדשטיין מניו-יורק, שהיה אף הוא אחד מאורחי בית לחם. ועוד נדיב אחד מניו-יורק שבאורחי בית לחם (לצערי שכתתי שמו, והוא היה זקן וחולה וגם מת באותה שנה), ושניהם תרמו עוד מאה וחמישים דולר, ששלחתים תיכף לאפרים בניו-יורק, ולא עוד, אלא שעל פי הצעת מר אש והשופט גולדשטיין, כתבתי לאפרים שלא יחזור לארץ לפני שוב ה"בית-לחמיים" שלנו לניו-יורק, ואז יתראה אתם לשם תרומת נייר, שהיה עניין נדיר אז בישראל, והמדינה היתה זקוקה לו באותה שנה, או באותן שנים.

ומאז ועד היום לא הסיר (וגם לא יסיר) מר אש את חסותו מעל בית אפרים, עד מאה ועשרים שנה...

אפרים נולד במושבה דומברובני (שזכרה לעיל) ביסרביה, בראשית תר"ס (סוף 1899) ונפטר לעולמו ביום י"ז תמוז תשכ"ד, 27 ביוני 1964, הוא יום ש"ק פ' בלק, בבוקר, מהתקפת לב, בביתו המרווח, ברמת-גן, בלי ברכת פרידה מאחיו הבכור מנחם מנדל דווידזון (הוא מ. מ. בית דוד) כי גם הוא, הבכור, הקדים לעזוב את זו התבל באותו חודש תמוז כשאפרים היה כבר אסיר מטתו, ושניהם נפרדו זה מזה בלי ברכת-פרידה.

מה גדולה אכזריותו של המלאך המשחית!

מוצש"ק, ויחי יעקוב, תשכ"ה.